

Kedves Barátom!

[Esztergom, 1925. július 6.]²⁰

Csak pár szót írok, hogy jelezzem, mennyire örültem szép és igazán szerencsés hangú cikkednek a Vörösmarty-Akadémiáról.²¹ s elsősorban, hogy megköszönjem azokat a meleg s szinte megzavaróan fölemelő sorokat, amikben rólam is megemlékezél.²² Még ha túlzottak is ezek a sorok — (talán nem annyira abban, amit mondasz, mert hisz valóban magasságokban érzem magamat az alacsony vádaskodók fölött, hanem a hangban, *ahogyan* mondod) — akkor is öröm és büszkeség számomra, hogy barát-ságod ezeket mondatja veled.

(Most olvastam Gárdonyiról szóló cikkedet²³ is: ahol nálad szokatlan mód-szerrel, a technikán keresztül hatolsz bele ennek az írónak a karakterébe. Nagyon érdekes és nekem nagyon tetszett.)

Egyébként mi újság? Én dolgozom, ha nem gyorsan, de erősen — a *Haláljiai* regényt írom. Sok küzdelmem volt vele, s most már úgy érzem, kezdek megbirkózni evvel az óriás penzummal. — Itt igazán semmi újság és semmi írivaló. Csúnya hideg nyarunk volt mindeddig, csak az utolsó két nap békített ki.

Mikor jöttök ki megint?

A tiedet melegen üdvözlöm s a viszontlátásig maradok igaz híved

Babits Mihály

[Utána Babitsné kézírásával]: Mindannyiukat melegen üdvözlö a mielőbbi viszontlátásig

Babits Ilonka

JÓZSEF FARKAS

MÓRA FERENC HÁROM ISMERETLEN VERSE

I.

A HÁBORÚ

Vadrózsás völgy ölen, bent a hegyekbe mélyen,
hol vénhédt ciprusok borognak kevélyen,
az ér ezüst vizének keskeny szalagja hol
sások sápadt virágát ringatva bujdosol:
A kis kertésztyányát az alkony már beszegte
s ki benne éldegélt, a jámbor két öregre
szelíden csorgatá az álom édes mézét,
keserves napoknak isten fizette bérét.

Rózsák között rózsátlan pergett le életük,
amelynek jörgetegje kegyetlen bánt velük.
Árnyékát a halál sokat vetette rájuk:
Elvitte csónakár fiúkat, vejüket, lednyüket.
A tél sírván temette a zöldelő nyarat,
melyből a száraz ágon csak egy levél maradt,
Egyetlen unokájuk, a neve: Gyöngyilán.

²⁰ Postabélyeg kelte.²¹ Schöpflin Aladár: *A Vörösmarty Akadémiáról*. Nyugat, 1925. II. k. 3—5. lap.

²² Schöpflin említett cikkének vonatkozó sorai: »Babits Mihály vezette be a Vörösmarty Akadémia újrakezdését a Nyugatban megjelent cikkével. Ezzel magára vonta a támadásokat. Vajjon szükséges-e védelembe venni ezekkel a mondvacsinált rosszindulatú kitalálásokra és rosszhiszemű félremagyarázásokra alapított vádakkal szemben Babits Mihályt, Dante, Shakespeare és más nagy szellemek tolmácsát, a magyar költői nyelv legnagyobb élő mesterét, a magyar költői szellem legnemesebb élő reprezentálóját, a tiszta embert és tiszta magyart? Szóba álljunk azokkal, akik kiragadnak egy élet munkájából egy erőltetetten félremagyarázott mondatot és ezzel akarják letépni a költő homlokáról a babért? Sértés volna Babits ellen minden védelem ilyen vádak ellen. Az ő lelke olyan magasságokban jár, ahova nem érnek el az ilyen kötekedések s az ő tiszta köntöséről visszahull a sár azokra, akik dobálóznak vele».

²³ Schöpflin Aladár: *A posthumus Gárdonyi*. Nyugat, 1925. II. kötet 75—79. lap

Megjegyzés: A leveleket özv. Schöpflin Aladárné szíves engedélyével közlöm. A leveleket az Országos Széchényi Könyvtár kézírattára őrzi.

Még nem volt három éves szegény kis árva lány.
 Virágkehelynyi lába még sokszor elbukott,
 mesélni, kérni még csak tündérnyelven tudott,
 strásra még sokat görbült bimbónyi szája,
 pedig jaj, hogy vigyázott a két öreg reája!
 Ki fénytelen szemüknek tündöklő fénye volt,
 közelgő éjjeliüknek sötét egén a hold,
 aranyhaja az élet utolsó fonala,
 az ígért másvilágnak legelső sugara.
 Jó isten, hogy szerették, hogy elbabusgáták,
 hogy óvták, hogy takarították, mint sarjukat a fák!
 Hűvös gránátligetben, fűgék napos során
 egész nap hogy tipegtek kis lába nyomdokán,
 hogy hessegették róla a nászruhás lepét,
 mely lenvirágnak nézte kerekre nyílt szemét.
 S a zörgő szalmavackon, mikorra este lett,
 kitapogatva néki a legpuhább helyet,
 a két öreg galamb hogy bújt fáradtan össze,
 erőtlen szárnyival a gyermeket fődözve!
 Hát rájuk ki vigyázott? A virrasztó vadon,
 mely hozzájuk beleskelt ajtón és ablakon,
 a ciprusok, a rózsák, a hallgató egek
 fellegtelen mezőin égő istenszemek,
 a szél, mely ősz hajuk szeliden lengeti —
 itt félni nincs kitől és nincs mi féltetni.
 Hírből se tudtak itten a háború felül,
 a sziklabércek vállán az ágyúszó elül
 s napszállat idején, mely máglyakép világol,
 ide oly messzi van az ostromlott Drinápoly.
 S az ellenség ugyan hogy is találta erre?
 Ősvény fut itt csupán, országút nincs semerre ...

És mégis áruló lett a vadvirágos út.
 És mégis elvezette ide a háborút:
 mikor a völgyi zugra a tolvaj éj leszállt,
 valami martalóc-had a házra rátalált.
 S már a golyók kopognak, a lángok már lobognak,
 a deszkák susterognak, a szarufák ropognak,
 az oszlopok recsegnek, ijedt barmok dobognak,
 a fojtó füstbe perzselt galambok fuldokolnak.
 S amíg tombol körülöttük a kénköves pokol,
 bambán mered az éjbe a két öreg fogoly.
 Szurós magyar közé könyörtelen kitölkve,
 hull a tüzes hamu földetlen ősz fejökre,
 barázdás arcukról a vér kormosan csorog,
 halált üvölt reájuk tíz vérszomjas torok —
 ám ők ezt mind nem értik, mind álom ez nekik,
 csak a jény fáj szemüknek: megdörzsölgetik.
 De kettejük közt vígan ül a kis Gyöngyilán,
 a tűznek rőt világa lobog arany haján,
 kék szeme álompárás, mint hajnalban az ég,
 de már a sok csodátul ártatlan lázban ég:
 Az éj, a tűz, a lárma, a cifra emberek,
 a hosszú puskás árnyak, a csörgő fegyverek,
 a kékesen kígyódzó lángnyelvek a falon
 s mely legelteti őket, a langyos fuvalom,
 együgyű kis szívének tetszik nagyon e kép
 és boldogan csicssergi: de szép ez s, jaj, de szép.
 És már rebbenne szárnya, már toppan picit lába,
 mikor egy mord vigyázz dördül az éjszakába.
 Patkós talpak dobognak. A ciprusok alatt,
 ahogy kell, sorba-rendbe verődik a csapat
 s vigyázza mozdulatlan a tiszt parancsszavát,

ki szájában szivarral kémlé az éjszakát.
 Talán a csalogány késő dalát figyelte,
 mely cserjék bogár szerelmit énekelte,
 tán a tűz fényire korán kelt vadgalambot,
 talán egy lelke mélyin megcsendülő harangot.
 Lednyos arcú ifjú: szelid tekintete
 mutatja, hogy az élet szeliden bánt vele.
 Talán csendes tanító volt pár hónapja még,
 kiben a szeretetnek fehér csillaga ég,
 tán műtő-asztalán vívott meg a halállal,
 tán lelkeket gyógyított jósa balzsamával,
 szegények oltalmára tán törvényt alkotott,
 tán épített az Úrnak temérdek templomot,
 az is lehet, költő volt, merengő búra hajló,
 az örök irgalomról lágy rimket sóhajto
 ki egy beteg bogárra se hágott rá soha —
 Ó, de ma háború van és ő ma katona,
 kinek nem több az élet, mint egy kiszítt szivar,
 amit hogy elhajított, ásít s t ű z e t rivall.

Csak egy szemvillanás s a fegyverek dörögnek
 s a megpörkölt gyepen már haldoklók hörögnek,
 a két öreg cseléd szó nélkül hulla tédre,
 átkot vérharmatos sebük se szórt az égre:
 hisz sértetlen maradt kettőjük közt a gyermek,
 s ugrándozott vígan, örülve a dőrejnnek.
 Az ártatlant talán öreg-szüllői lelke
 sebhetlen pajzs gyanánt takarta és ölelte,
 talán az éjszakának irgalma fődte be —
 fejét hogy bólogatta szegény kis gerlice!
 Ki harmatos virágot téphet még minden ágról,
 egy együgyű gyerek mit tudjon a halátról?
 Tész egy marék hamut nagyanyja tenyerébe,
 k u k u c s o t g a g y a r á s z a m á s i k h o l t f ű l é b e ,
 kacsóját mely befest, gügyögni kezd a vérnek —
 A zordon katonák habozva összenéznek,
 titokba egynehányan keresztet vetnek: ő,
 ezt a boszorkány fattyat nem fogja a golyó!
 — Nem-e? — vitézeit az ifjú tiszt nevette,
 s a káplár keziből a karabélyt kivette:
 a babonás fiúknak majd megmutatja ő
 s mint egy verébfiókra, a lányra rája lő.
 És a golyó süvöltött és a gyerek nevet
 és tapsol kis kacsója és csókot integet
 és csetteg és kacsintgat: m é g b u m - b u m b á c s i , m é g !
 És szitkozódva újra rácéloz a pribék.
 A katonák előtt a szégyen is hevíti,
 a hirtelen harag hátóját ráteríti,
 elárad vérszinű köd a két szelid szemén,
 bután, vakon lövöldöz, a dühtől részegen.
 És csúfot űz belőle ez egyszer a halál:
 több irgalom van benne, az ólom nem talál,
 mert táncol a gyerek, kis szive örömben,
 ing-leng szünettelen, mint a virág a szélben
 s a cifra bácsi mentül bőszerűbben hörög:
 »maradsz-e már nyugodtan, te átkozott kölyök!
 ő annál pajkosabban libeg kis ingiben,
 a pattogó zsarátnok vöröslő fényiben.

— Megállj, cudar parasztja! — rikolt a tiszt vadul
 s dolmányát felszakítva, mohón alája nyúl.
 És lüktető szíven mely tündökölve reszket,
 letépte a zsinórról a kis aranykeresztet,

mit tán menyasszonya akasztott a nyakába,
hogy drága életét őrizze a családba.
Már elmosódott rajta az úrkrisztus feje,
— Tán özvegy édesanyja könnyűje mosta le —
de vérsíró szívét ma is tisztán mutatta,
a pislogó tüzön a hogy megcsillogatta:
— Nézd csak, de szép csecse! — azzal marékra fogta
s a guggoló gyerek rózsás ölébe dobta.

— Csecse? — csillant utolsót a lány csillagszeme
s fejét egy pillanatra ölébe szegte le.
Fel sem emelte többet: a fegyver újra szólt,
ölében a keresztel a gyermek halva volt.

II.

MILLIÓK ÉNEKE

szerte a világon, ahol nyomorúság van
és szenvedés

Akinek bűne, azt a bestét
Isten haragja verje meg,
Bélpoklos lelkinél a testét
Még égetőbben lepje seb!
Ajtót ne nyisson senki rája,
S ne kapjon egy ital vizet,
Éjjeli órán rémek árnya
Legyen ki értünk megfizet!

És legyen éjjél minden óra,
Ami még hátra van neki,
Rezzenjen össze minden szóra,
Mely útját hozzá megleli.
És minden szó, amely reá hull
Legyen tör, bomba és gyilok,
S legjobban féljen önmagától
Míg végórája ütni fog!

Egész házából ne maradjon
Csak két gerenda, s abba szeg,
S bitót neki abból faragjon,
Ki szívének legkedvesebb!
S mikor imára hajlik térde,
Nevetve akkor kösse fel,
S aki gyilkosnak mondja érte
Száradjon az a nyelv is el!

Mit kinok látomása gyötrött,
Maradjon nyitva két szeme,
S akárhol ásnak neki gödröt
A föld ne legyen nyughelye.
Lelkét magába ne fogadja
Maga a kénköves pokol,
Sátánhad kézről-kézre adja
Míg utalattól fuldokol.

A történelem ha mesét mond
Nevét magából köpje ki,
Avagy emléket a szemétdomb
Sarából építsen neki.
S kik lesznek eljövendő népek,
Rá mind szégyenjelet tegyen,
S használják minden nemzedékek
E szó helyett, hogy: f ö r t e l e m !

III.

PETŐFI A MIENK

Tüske bokor szült, barna ég nevelt,
Bölcsöd felett síró szél énekelt,
Az élet koldus rongyba járatott,
Vadrózsás árokszélbe hálátott,
Anyád könnyűje sózta kenyered,
Csavargón bánt a jegyző veled...
Miénk voltál te életedbe már,
Te csillagokig érő proletár!

Mienk volt szíved arany pohara,
Amit az isten ötvözött maga
S az álmok lángborával itatott —
Ágról szakadót, szenvedőt, rabot:
Miénk szerelmed, e rózsás vihar,
Csalogánytorkú lány trilláival,
Gyerek-jókedved, fátylas mélabúd,
Nevetve hordott tövis koszorúd.

*Miénk volt szilaj haragod amely
Szikráit az egekre hányta fel
S a gúny, amely pokolra szállatott
Nemes Pató Pált és Kővér Papot.
Komor dacod, a zsarnokgyűlölő,
Miénk villámod, a királyölő,
S hagyatékodul miénk a dal
Amely világszabadságról rivall!*

*És a halálad . . . Ó, miénk az is,
Minékünk az jut sorsunkul ma is :
Zsoldos pribékek karddöfésével
Az országot porába hullni el
S messze gödörbe dobva névtelen,
Úgy válni porrá, sárrá jeltelen,
Hogy meg ne lelje hozzánk az utat,
Ha lenne is tán, aki megsírat . . .*

*S bárhogy kapkod feléd az úri cenk :
Te a miénk vagy, egyedül mienk !
Mienk, kik Dózsa népei vagyunk :
Pecsét a szánkra, lánconban a karunk,
Trónunk izzó parázsba ültetik,
Husunk hóhérlégények csipdesik,
A homlokunkon tüzes korona —
De azért rabok nem leszünk soha.*

Móra Ferenc A *háború* c. versének kézírata a *Népszava* szerkesztőségi hagyatékából került elő és jelenleg a Munkásmozgalmi Intézet archívumában van. A rendelkezésre álló adatok szerint Móra e versét az első világháború idején írta és 1914—1917 között küldte be a *Népszava* szerkesztőségének. Bresztovszky Ernő egyedül nem akarván dönteni a kézirat sorsa felől, ráírta : »Garamit kérem, előbb olvassa el!« A válasz nyilvánvaló : a vers kiadatlan maradt . . . Tartalmából, a *háború* elembertelenítő jellegét élesen bemutató összképéből — amit néhol letompít ugyan hangjának túlzott naivsága — arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az 1916 júliusi lucki áttörés után, s még valószínűbb, hogy már az 1917-es februári orosz forradalom eseményei után írta Móra Ferenc, amikor a háborúellenes tiltakozás már tömegmértetűvé vált nemcsak a munkásosztály, de a lakosság széles rétegeiben is.

Egyik későbbi előadásában Móra *pacifistának* mondotta magát, aki gyűlöli a háborút és »az emberek lomhaságát«, akik »belenyugszanak a háborúba«. Ez ellen a »belenyugvás« ellen igyekezett felrázni az embereket a maga költői eszközeivel is. Egész háborúellenes költészete — amely együtt nőtt a háborúellenes tiltakozás általános fejlődésével — a kisemberek sorsát, háború-okozta szenvedését ábrázolja, szólaltatja meg, s ezen belül különösen a kenyérkereső apa nélkül maradt gyermekek, az elárvult »ártatlan apróságok« nyomorúságát. Persze, e verseinek alaphangja ugyanaz a szelíd, sajátosan móra-ferenci hang, ami egész életművének is alaphangja és amelynek legjellemzőbb vonása — Móricz Zsigmond találó szavaival élve — »az életben való elbúvás és az élettől való megszelídültség«, de mélyen mindig van »egy adag keserűség«. Ilyen hangon szól *A háború* c. versében is, mégis ez a költeménye mondanivalójának erejével, egyes részleteinek szenvedélyességével kimagaslik a korábban írt ilyen témájú versei közül s mintegy betetőzi azokat. Legközelebb áll hozzá az 1917-ben írt *A hadiárva* c. verse, amelynek főhőse szintén egy »istenadta kis bogár« kinek »szeme : mint a lenvirág«, csakúgy, mint *A háború*-nak »Együgyű gyerek« főhőse, kinek a lepe »lenvirágnak nézte kerekre nyílt szemét«. S közös bennük az is, hogy semmit sem tudnak még halálról, szenvedésről, az élet számukra még játék. De míg abban a szegény kis hadiárvét az itthonmaradt emberek táplálják és buszgatják, *A háború*-ban a tiszt úr kéjelegve öli meg az ártatlan apróságot.

Ebben az elbeszélő költeményben tehát Móra már nem csupán a hazaiak éhezését, szenvedését stb. tárja a »lomha«, »belenyugvó« emberek elé, hanem az imperialista háború egész embertelenségét, kiélezve, hogy vadállattá züllött magyar tiszt az, aki a meghódított terület *békés lakosságát*, az ártatlan gyermekeket legyilkolja. S nem is az előforduló egyes gatzettekkel, »túlkapásokkal« fordul szembe, hanem *a háborúval* teljes egészében. (Persze Móra, mint pacifista, nem tesz különbséget igazságos és igazságtalan háború között, de az adott háború, amelyről szól, *imperialista háború*.) Azt mutatja be, hogy az (imperialista) háború hogyan öl ki a katonaruhába öltöztetett emberekből minden emberi érzést, »szelídarcú ifjak« hogyan válnak közönséges gyilkosokká, akik azzal fedezik gatzetteiket : »ma háború van«, »katoná vagyok«. Móra azt a háborút mutatja be és ítéli el, amely ilyen aljassá zülleszt ki embert. Ezért ábrázolja a gyilkos tisztet szelíd ifjúnak, akit a háború forgatott ki emberi mivoltából. S ezért válik jelentőssé a versnek az a mozzanata is, hogy az áldozatok szegény kertész emberek, míg a tiszt valami úrféle, hiszen »Cudar parasztnak« szidja az ugrádozó gyermeket. Különösen emeli a költemény összehatását a gyermek naivsága és a tiszt durvasága közötti ellentét párhuzamos növekedése. Amikor a gyermek ártatlanságát, emberszívét melegítő kedvességét a legtisztábban csillantja fel a költő, ugyanakkor leplezi le legmélyebben a tiszt erkölcsi romlottságát, a banditát, aki örvöngve tépi szét az otthonával, kedvesével összekötő utolsó szálát is, hogy azt eszközül dobva gyilkos vágyát kielégíthesse.

A *Milliók éneke* már 1917 nyarán íródhatott. (Megjelent: *Zólyomyármegyei Hirlap*, 1917. IX. 16. sz.) E versében Móra már nemcsak a háború embertelenségét ítéli el, mint korábbi költeményeiben, de észreveszi a háború előidézőit, okozóit, vérszívóit is és tőlük kéri számon az emberiség gyötrelmes szenvedését. Míg korábbi háborúellenes költeményeiben inkább csak egy-egy helyzetet vagy alak ábrázolásán keresztül juttatja kifejezésre tiltakozását, itt már közvetlenül foglal állást. Ez a szenvedélyes állásfoglalás átforrósítja hangját; a milliókkal együlvitázó költő gyűlöletének heve fűti a költemény sorait. A mindig szelíd szavúnak ismert költő szinte bibliai átokkal sújtja a háborús bűnösöket. A háború ellen tiltakozó dolgozó tömegek növekvő ereje, indulata tükröződik már e vers kemény hangjában, azoké a tömegeké, akik egy esztendő múlva — 1918 őszén — forradalommal vetnek majd véget a háború borzalmainak.

Petőfi a mienk c. versét a Tanácsköztársaság utolsó napjaiban, 1919 július 29-én írta Móra a szegedi Munkásotthonban július 31-én, a munkásság Petőfi-ünnepén, amelyen különben Juhász Gyula mondotta az emlékbeszédet. E költemény teljesebb megértéséhez tudnunk kell, hogy keletkezése idején Szeged már hónapok óta francia megszállás alatt sínylett, elvágyva az élet-halálharcot vívó Tanácsmagyarországtól. Magyarországon ekkor proletárdiktatura volt, de Szegeden már ellenforradalmi kormányok váltogatták egymást és terrorizálták a népet az antant védőszárnya alatt. De a szegedi munkásság a Tanácsköztársasággal rokonszenvezett, 20 napos sztrájkkal tüntetett mellette, követelte az ellenforradalmi kormány eltávolítását és a proletárdiktatura kikiáltását Szegeden is. A sztrájkot a franciák leverték, de a munkásság hazafiságát és rokonszenvét nem tudták megtörni. S míg a munkások a nemzeti függetlenségért küzdöttek, az úri árulók katonai segítségért kilincseltek az antant követéseken saját hazájuk, Magyarország ellen. A szegedi költők látták mindezt s a néppel tartottak, a haza, Tanácsmagyarország sorsán aggódó munkásokkal. Juhász Gyula, *A munkásotthon homlokára* c. versében ekkor, 1919 júliusában utasítja vissza a munkásokra szórt »hazátlan bitang« rágalmat: »Csak az a bitang és hazátlan, Ki here módra él magában.« (*Délmagyarország*, 1919. VII. 15.) Juhász Gyula és Móra Ferenc aktívan résztvettek a forradalmakban s gyakran szerepeltek munkáselőadásokon, matinékon is. Amikor a franciák Szegeden megdöntötték a proletárdiktaturát, Juhász és Móra továbbra is fenntartották kapcsolataikat a munkássággal, elsősorban Juhász Gyula, aki a következő években mégjobban elmélyítette e kapcsolatát. Móra pedig lemondott a *Szegedi Napló* szerkesztéséről és visszavonult a szegedi ellenforradalom felülkerekedésekor. A *Petőfi a mienk* bizonyítja, hogy továbbra is együttértett a munkásokkal, hiszen hazaszeretete, kultúraszzeretete csak itt, a Munkásotthonban talált rokonszivekre ekkor.

Szép vallomás Móra Ferencről ez a költemény. Hangja, költői kelléktára itt is sajátosan mórái szelidségű, de szavait belső tűz fűti. Állásfoglalás van abban, ahogyan magát — s a nemzetet — egynek tudja a munkássággal; a »mienk voltál«, »miénk vagy, egyedül mienk!« szinte túlzott ismétlése a költemény alaphangját adja meg. Petőfi szegénységét, proletár voltát emeli ki szakaszról-szakaszra járva a költő; azokat a vonásokat keresi benne, amelyek a nemzet legnagyobb költőjét összekötik a munkássággal. Petőfi úrgyűlölete, harcosszembeszállása mindenfajta zsarnoksággal, rajongása és küzdölme a világszabadságért — ezek teszik »mienkké« Móra szerint Petőfit. S a költemény utolsóelőtti szakaszában Petőfi halálát az imperialista zsoldosoktól körülvett Tanácsmagyarország sorsával fonja össze. A »zsoldos pribékek« a nemzet függetlenségét és a dolgozó nép társadalmi felemelkedését egyszerre tiporják sárba, mint Petőfinél... Már-már úgy tűnik, a költő nem lát kiutat e szörnyű helyzetből, de az utolsó szakaszban fölébe kerekedik kétségbeesésének és szenvedélytől izzó hangon tesz hitet a nép mellett és a szabadság ügye mellett.

Igaz, Móra később nem tudott ily következetesen helytállni a Petőfi mutatta úton, az ellenforradalmi terror olykor megingatta; szívében helyt kapott Petőfi szavai mellett a félelem is. Régi barátja, Diószegi Sámuel írta 1938-ban: »Még vagyunk, akik tudunk azokról a kövekről, melyeket arra szemeltek ki, hogy velük Mórát a Tisza fenekére horgonyozzák le... Furcsa idők voltak ezek, amelyeket ellenforradalom néven ismer mindenki.« (Diószegi Sámuel: *Emlékezés Móra Ferencre*. Makó, 1938.) De ez nem vonhat le semmit Móra Ferenc 1919-es magatartásának s a költeménynek értékéből.

Összegezve: e három eddig ismeretlen vers új, értékes színekkel gazdagítja Móra egész életművét és haladó hagyományainkat, haladó költői örökségünket.